

ห้องสมุดหนังสือหายากของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

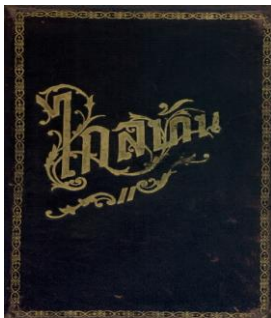
โดย เบญจา รุ่งเรืองศิลป์ ☆

บทนำความคิด

ในวันงานเสวนากำเนิดใหม่ของหนังสือเก่า : เปิดตัวเว็บไซต์หนังสือเก่าชาวสยาม ที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) จัดขึ้น เมื่อเดือนมิถุนายน 2552 ที่ผ่านมานั้น เป็นการนำบรรยากาศพบปะสังสรรค์เชิงวิชาการของคนรักหนังสือเก่าให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง ความมีชีวิตนั้นเกิดขึ้นจากความตื่นตัวและความสนใจของผู้เข้าร่วมเสวนา ประกอบด้วยผู้ดูแลหนังสือหายาก บรรณารักษ์ ผู้ให้บริการ ผู้ใช้บริการ นักสะสมหนังสือ หอนอนหนังสือ ผู้ค้า ผู้ขาย และนักเลงหนังสือเก่า มากหน้าหลายตา ส่วนความมีชีวิตวานั้นเกิดขึ้นจากที่ทุกคนได้ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้และแบ่งปันประสบการณ์ อันเกี่ยวข้องกับหนังสือเก่าหายาก ที่ตนเองสะสมหรือมีไว้ในครอบครอง นับเป็นการเพิ่มคุณค่าทางปัญญา และเติมเต็มมูลค่าทางใจแก่หนังสือเก่าที่กำลังถูกลืม และเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลาในอีกวาระหนึ่ง

หนังสือหายากที่เป็นมากกว่าหนังสือเก่าแก่

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นับเป็นแหล่งข้อมูลของหนังสือหายากที่มีประวัติยาวนานเป็นลำดับต้นๆ ของห้องหนังสือหายากในประเทศไทย มีความโดดเด่นของ Rarebook Collection ที่ครอบคลุมทุกเกณฑ์ของความเป็นหนังสือหายาก จากจำนวนหนังสือกว่า 20,000 เล่มในห้องหนังสือหายากและห้องกรมพระจันทบุรีนฤนาถนั้นล้วนมีคุณลักษณะพิเศษ บ้างมีประวัติการพิมพ์ที่สำคัญ บ้างมีเนื้อหาสาระที่หาต้นฉบับจากที่อื่นไม่ได้แล้ว หรืออาจมีรูปเล่มสวยงามตามยุคสมัยของวิวัฒนาการการจัดทำหนังสือ เป็นต้น ที่สำคัญเป็นหนังสือที่มีประวัติการครอบครอง หนังสือจำนวนไม่น้อยที่ปรากฏบรรณสิทธิ์ (bookplate) ซึ่งเป็นป้ายหรือตราแสดงกรรมสิทธิ์ในความเป็นเจ้าของหนังสือ รวมทั้งหนังสือที่ได้รับตกทอดมาจากห้องสมุดส่วนพระองค์ของบุคคลสำคัญในประเทศที่เป็นเอกสารปฐมภูมิในการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ดังตัวอย่างหนังสือหายากคุณลักษณะพิเศษต่อไปนี้



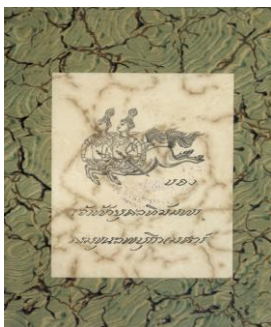
หนังสือพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น ไกลบ้าน โคลงตันเรื่องโสกันต์ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน 24 ภาค พระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จประพาสมณฑลต่างๆ พระราชพิธีสิบสองเดือน เป็นต้น



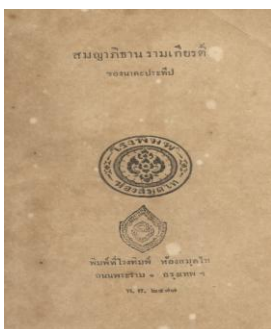
หนังสือพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น ละครพูดเรื่องต่างๆ ศกุนตลา มัทนะพาธา พระร่วง พระบรมราชาบาทพระราชนานในโอกาสต่างๆ มงคลสูตรคำฉันท์ ป่อเกิด แห่งรามเกียรติ์ พระนลคำหลวง เป็นต้น กล่าวได้ว่าหนังสือพระราชนิพนธ์ของพระองค์ท่านเป็นต้นแบบหนังสือที่มีปกสวยงามมาก



หนังสือที่มี บรรณสิทธิ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ พระราชโอรสองค์ที่ 12 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาอ่อน พระนามเดิมคือพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยกรวรลักษณม์ ต้นราชสกุลกิติยากร หนังสือส่วนพระองค์แสดงให้เห็นว่าทรงสนพระทัยด้านศาสนาและวรรณคดี เช่น จันทกุมารชาดก และทรงสะสมหนังสือในสาขาวิชาต่างๆ เป็นจำนวนมาก



หนังสือที่มี บรรณสิทธิ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ พระราชโอรสองค์ที่ 41 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราช ปิวัตดาพระอัครชายา พระนามเดิมคือพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร ต้นราชสกุลยุคล หนังสือส่วนพระองค์แสดงให้เห็นว่าทรงสนพระทัยด้านการเมืองการปกครอง ประวัติศาสตร์ อักษรศาสตร์ ฯลฯ



หนังสือที่มี บรรณสิทธิ์ของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร พระโอรสในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา และหม่อมเอม พระนามเดิมคือหม่อมเจ้าธานีวัต ในราชสกุลโสณกุล หนังสือส่วนพระองค์แสดงให้เห็นว่าทรงสนพระทัยด้านวรรณคดี ศิลปกรรม และโบราณคดี เช่น A History of Buddhism in Siam

จึงเป็นมรดกของห้องสมุดหนังสือหายากที่เกิดขึ้นเฉพาะในสถาบันวิทยบริการ เนื่องจาก
พริ้งพริ้วไปด้วยหนังสือพระราชนิพนธ์ของล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 และ 6 และหนังสือส่วนพระองค์ของ
พระราชโอรสอีก 2 พระองค์ ดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งมารวมไว้ในสถานที่เดียวกัน และเมื่อ พ.ศ. 2551
ทายาทในสายราชสกุลสนิทวงศ์ ได้แจ้งความสนใจในการจัดตั้งห้องเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าบรมวงศ์
เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท พระราชโอรสองค์ที่ 49 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
และเจ้าจอมมารดาปราง ภายในห้องหนังสือหายาก สถาบันวิทยบริการ แม้ทุกวันนี้จะยังไม่ได้มีการ
จัดตั้งอย่างแน่นอน แต่ความตั้งใจดีในครั้งนี้ได้นำไปสู่ความเป็นพันธมิตรพหุวิทยาของมหาวิทยาลัย
ที่ใครๆ ต่างให้ความเชื่อถือและรำลึกถึงอยู่เสมอ

นอกจากนี้ สถาบันวิทยบริการยังมีหนังสือเก่าทรงคุณค่าอีกส่วนหนึ่ง ที่จัดให้บริการเป็นสิ่ง
พิมพ์ประเทศไทย ซึ่งเป็นหนังสือภาษาต่างประเทศที่เขียนเกี่ยวกับประเทศไทย โดยชาวต่างชาติที่
เข้ามาในแผ่นดินสยาม ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จึงเป็นหลักฐานสำคัญ
ทางประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าความเป็นอยู่ในแผ่นดินสยาม ทั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ
ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ และวิถีชีวิตของคนไทย รวมทั้งหนังสือพจนานุกรมภาษาต่างๆ อัน
เป็นต้นแบบของพัฒนาการทางด้านภาษาไทยและภาษาตะวันตกมาจนทุกวันนี้

Temples and Elephants พิมพ์ ค.ศ. 1884 (พ.ศ. 2427) อายุหนังสือ 125 ปี เรื่องนี้มีฉบับแปล
เป็นภาษาไทยว่าท่องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง โดย เสฐียร พันธรั้งซี และอัมพร ทีชะระ
Surveying and exploring in Siam พิมพ์ ค.ศ. 1900 (พ.ศ. 2443) อายุหนังสือ 109 ปี เป็น
รายงานสำรวจบุกเบิกการทำแผนที่ของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2424 - 2436

The Pearl of Asia : reminiscences of the court of a supreme monarch พิมพ์ ค.ศ. 1903
(พ.ศ. 2446) อายุหนังสือ 106 ปี นำเสนอเรื่องราวของประเทศไทย โดย นายเจคอบ ที.
ไชลด์ อัครราชทูตอเมริกันในสมัยรัชกาลที่ 5

Twentieth Century Impression of Siam พิมพ์ ค.ศ. 1908 (พ.ศ. 2451) อายุหนังสือ 101 ปี
ในหน้า 223 ปรากฏภาพพระสงฆ์กับลูกศิษย์ ซึ่งเป็นที่มาของภาพปริศนาว่าคือพระบรม
ฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงพระเยาว์ กำลังทรงพระ
อักษรกับสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) วัดระฆังโฆสิตาราม

Siam พิมพ์ ค.ศ. 1910 (พ.ศ. 2453) อายุหนังสือ 99 ปี มีภาพประกอบสีน้ำ 12 ภาพ แสดงวิถี
ชีวิตของคนไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5

A Grammar of the THAI, or Siamese Language / Capt. Jame Low พิมพ์ ค.ศ. 1828
(พ.ศ. 2371) อายุหนังสือ 181 ปี ภายในเนื้อหาแสดง alphabet อักษรไทยโบราณ

Grammatica Linguae Thai / Mgr. Jean Baptiste Pallegoix พิมพ์ ค.ศ. 1850 (พ.ศ. 2393)
อายุหนังสือ 159 ปี เป็นหนังสือสอนไวยากรณ์ไทยแก่ชาวต่างประเทศ ซึ่งสำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดพิมพ์ใหม่แล้วในโครงการเผยแพร่หนังสือหรือสื่อในรูปแบบอื่น
ที่ทรงคุณค่า

ศัพท์ พจนานุกรม พาสา ไท : Dictionarium Linguae Thai / สังฆราชบัลเลอแก้วซ์ พิมพ์ ค.ศ.

1854 (พ.ศ. 2397) อายุหนังสือ 155 ปี เป็นพจนานุกรม 4 ภาษา ได้แก่ ไทย ลาติน
ฝรั่งเศส และอังกฤษ ซึ่งกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ จัดพิมพ์ใหม่เมื่อ พ.ศ. 2542

A Comprehensive Anglo-Siamese Dictionary พิมพ์ ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2442) อายุหนังสือ
110 ปี เป็นพจนานุกรมภาษาอังกฤษ - ไทย ซึ่งสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัด
พิมพ์ใหม่ในชื่อ คัมภีร์สรรพจนานุกรม

หนังสือหายากกับการต่อ ยอดองค์ความรู้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกำหนดทิศทางการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ของจุฬาฯ เมื่อ
ครบ 100 ปี แห่งการสถาปนา ในระหว่างปี พ.ศ. 2551 – 2555 โดยปรารถนาที่จะเป็น “เสาหลักของ
แผ่นดิน” และผลผลิตหนึ่งที่สำคัญในช่วงระยะ 4 ปีนี้ คือ เป็นปัญญาแห่งแผ่นดิน ดังนั้น หนังสือ
หายากของสถาบันวิทยบริการ ที่ได้รับการจัดพิมพ์และเผยแพร่โดยหน่วยงานทั้งภายในและภายนอก
มหาวิทยาลัยในโอกาสและช่วงเวลาต่างๆ กันนั้น จึงเป็นการต่อยอดองค์ความรู้และสร้างคลังปัญญา
แก่สังคมและประเทศชาติ ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในวันที่ 24 พฤศจิกายน ของทุกปี มหาวิทยาลัยได้จัดพิมพ์เผยแพร่หนังสือพระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชร
รัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เนื่องในศุภสมัยคล้ายวันประสูติ โดยส่วนใหญ่ใช้ต้นฉบับจากห้อง
หนังสือหายาก สถาบันวิทยบริการ เช่น

พ.ศ. 2551	จัดพิมพ์เรื่อง	พระเกียรติรถ	
พ.ศ. 2547	จัดพิมพ์เรื่อง	อุตตรกรู	
พ.ศ. 2546	จัดพิมพ์เรื่อง	มงคลสูตรคำฉันท์	
พ.ศ. 2543	จัดพิมพ์เรื่อง	คำมณีสการคุณานุคุณ	
พ.ศ. 2542	จัดพิมพ์เรื่อง	สักระวานาหนาว	เป็นต้น

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยได้ให้ความสำคัญกับการนำตำราสมุดไทยโบราณ ไปใช้เป็นตัวแทน
ของภูมิปัญญาไทยแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อให้หอวิชาการดีเจิมในพิธีไหว้ครูของนิสิต เป็น
ประเพณีต่อเนื่องทุกปีการศึกษา

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการเผยแพร่หนังสือหรือสื่อในรูปแบบอื่นที่ทรงคุณค่าของสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหา
วิทยาลัย มีวัตถุประสงค์ประการหนึ่ง คือ การอนุรักษ์หนังสือเก่าให้เป็นสมบัติของแผ่นดิน ปัจจุบัน

จัดพิมพ์เผยแพร่แล้ว จำนวน 10 เล่ม ส่วนหนึ่งมาจากต้นฉบับในห้องหนังสือหายาก สถาบันวิทยบริการ เช่น

ตรรกวิทยา โดย พระยาไพศาลศิลปศาสตร์

คัมภีร์สรรพพจนานุกรม : A Comprehensive Anglo-Siamese dictionary โดย นายแสมมุทธ์ เจ.สมิท

โคลงลิลิตมหามงกุฎราชคุณานุกรม พระนิพนธ์ในกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

Grammatica Linguae Thai โดย สังฆราชปัลเลอกัวซ์

ในปี พ.ศ. 2552 นี้ คณะกรรมการโครงการฯ กำลังพิจารณาจัดพิมพ์เผยแพร่แบบเรียนหลวงชุดมูลบทบรรพกิจของ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารียงกูร) ประกอบด้วย มูลบทบรรพกิจ วาหนิติกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวยากรณ์พิจารณ์ พิศาลการ์ณฑ์ และอนันตวิภาค

โครงการมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่น ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์

โครงการมิตรภาพไทย - ญี่ปุ่น มุ่งตีพิมพ์หนังสือหายากที่มีคุณค่า และเป็นหนังสือที่จะมีโอกาสได้รับการตีพิมพ์ซ้ำโดยหน่วยงานอื่นๆ น้อยมาก ได้แก่ อายะตีวัฒน์ ปาฐกถาของผู้แทนราษฎร กฤดาการบนที่ราบสูง วัฒนธรรมวังส และสากลเทศบาล โดย 3 เล่มแรกใช้ต้นฉบับในห้องหนังสือหายาก สถาบันวิทยบริการ

หนังสือเก่าชนะการประกวด

ในโอกาสครบรอบ 20 ปี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. 2541 ได้จัดการประกวดหนังสือหายากขึ้น เพื่อสร้างคุณค่าทั้งด้านการศึกษาและการอนุรักษ์หนังสือเก่าไว้เป็นมรดกไทย ในครั้งนั้นสถาบันวิทยบริการได้รับรางวัลประเภทต่างๆ ดังนี้

รางวัลดีเลิศประเภทพระราชนิพนธ์

พระร่วง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์
รางวัลดีเลิศประเภทหนังสือแบบเรียน / พจนานุกรม / ปทานุกรม

หนังสือพจนานุกรม ภูมิศึกษาธิการ ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2444

รางวัลดีเลิศประเภทพงศาวดาร/ จดหมายเหตุ / ตำนาน

เรื่องสมเด็จพระบรมศพ คือ จดหมายเหตุงานพระเมรุครั้งกรุงเก่า กับพระราชวิจารณ์ของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2459

รางวัลดีประเภทวรรณกรรมโบราณ

เฉลิมเกียรติกษัตริย์คำฉันท์ พระนิพนธ์ในกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2462

รางวัลชมเชยประเภทพระราชนิพนธ์

- พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2470
- บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2456

ในโอกาสนี้สถาบันวิทยบริการได้ร่วมจัดแสดงนิทรรศการหนังสือหายากด้วย การชนะการ

ประกวดครั้งนี้ไม่ได้เป็นเพียงรางวัลแห่งความภาคภูมิใจเท่านั้น แต่ยังทำให้เกิดความตระหนักในคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ และเป็นกำลังใจให้กับคนทำงานในการเก็บรักษาและให้บริการหนังสือหายาก แก่อนุชนรุ่นหลังต่อไป

สารคดีประวัติศาสตร์ 100 ปี ไกลบ้าน

เรื่อง “ไกลบ้าน” เป็นพระราชนิพนธ์ลายพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2 รัตนโกสินทร์ศก 126 พุทธศักราช 2450 เป็นระยะเวลา 225 ค่ำ ทรงแสดงพระทัยแก่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภาภานภดล วิมลประภาวดี ผู้ซึ่งสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมชนกนาถในตำแหน่งเลขาธิการฝ่ายใน รวม 43 ฉบับ ทั้งนี้ ห่องหนังสือหายาก สถาบันวิทยบริการ มีฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2450 รวมเล่มเป็น 4 เล่ม ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2466 และฉบับพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้านิภาภานภดล กรมขุนอุทัยเขตต์ตติยนาถ พ.ศ. 2479 บางเล่มอยู่ในสภาพเก่ามาก ใน พ.ศ. 2551 เมื่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ร่วมมือกับธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน) และสถานีวิทยุโทรทัศน์ทีวีไทย ทีวีสาธารณะ ผลิตสารคดีประวัติศาสตร์ชุด 100 ปี ไกลบ้าน ตามเสด็จพระพุทธรูปเจ้าหลวงต้นฉบับพระราชนิพนธ์ในห่องหนังสือหายาก จึงเป็นส่วนหนึ่งของตำนานย้อนรอยในสารคดีชุดนี้ ที่แสดงถึงพระอัจฉริยภาพล้ำลึกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของชาติด้วย

นิทรรศการแผนที่ประวัติศาสตร์กรุงเทพฯ

ศูนย์เอกสารและแผนที่ประวัติศาสตร์ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมแผนที่ประวัติศาสตร์จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทำให้พบว่าห่องหนังสือหายาก สถาบันวิทยบริการ มีหนังสือแผนที่สำคัญที่ยังไม่เคยพบที่ใดมาก่อน ได้แก่

แผนที่กรุงเก่า ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

แผนที่บริเวณกรุงเทพฯ พ.ศ. 2458

แผนที่พระราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2460

หนังสือแผนที่ทั้ง 3 เล่มนี้ เป็นฐานข้อมูลสำคัญในงานวิจัยสถาปัตยกรรมและเมือง ซึ่งในปี พ.ศ. 2551 ได้นำมาจัดแสดงในงานนิทรรศการแผนที่ประวัติศาสตร์กรุงเทพฯ และการเสนอผลงานวิจัยที่แสดงพัฒนาการทางกายภาพของกรุงเทพฯ และบริเวณจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นับเป็นทรัพย์สินทางปัญญาของมหาวิทยาลัยที่สถาบันวิทยบริการภาคภูมิใจและยินดีเผยแพร่แก่สาธารณชน

นอกจากนี้ หนังสือหายากอื่นๆ ของสถาบันวิทยบริการยังอยู่เบื้องหลังของเรื่องราวดีๆ ในสื่อต่างๆ เช่น บทความทางวิชาการ คอลัมน์เปิดกรุหนังสือในวารสาร รายการโทรทัศน์เมืองไทยวาไรตี้ รายการโทรทัศน์ยอดนักเขียน เขียนนักร้อง งานอวดหนังสือสยาม ณ ศูนย์การค้าริเวอร์ ซิตี้ งานนิทรรศการเปิดโลกหนังสือ ณ ห้างสรรพสินค้าเดอะมอลล์ และศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น

หนังสือหายากกับการอนุรักษ์และสงวนรักษา

หนังสือหายากทุกเล่มมีความสำคัญที่เนื้อหาสาระ แต่ความมีเสน่ห์อยู่ที่ความเก่าแก่ และความผูกพันต่อกันอยู่ที่การเก็บรักษาที่จะยืดอายุของหนังสือให้ยาวนานออกไป ผู้เป็นเจ้าของ ผู้ได้ครอบครอง หรือผู้ดูแลหนังสือเหล่านี้ จึงต้องมีใจรักเป็นพิเศษ และรู้สึกใจหายเมื่อเห็นความชำรุดทรุดโทรมที่มาจากปัจจัยต่างๆ หนังสือเก่าหายากจึงควรได้รับการเก็บรักษาอย่างดีในเรื่องต่อไปนี้



การทะนุถนอมรักษาสภาพตัวเล่ม

หนังสือหายากที่มีให้บริการในห้องสมุดต้องผ่านกระบวนการเตรียมตัวเล่มมาก่อน บ่อยครั้งพบว่ามีการใช้ตราประทับบนข้อความหรือรูปภาพสำคัญ การติดซองบัตริยม ไบกำหนดส่ง ทับเนื้อหาในหน้าสุดท้ายของเล่ม การซ่อมแซมหน้ากระดาษด้วยกระดาษสาสีขุ่นทำให้ตัวอักษรซีดจางลงไป การซ่อมแซมโดยใช้เทปกาว เมื่อเวลาผ่านไปจะทิ้งร่องรอยของคราบเหนียว ทำให้ข้อความส่วนนั้นเลือนรางหรืออ่านไม่ได้อีกแล้ว การเข้าเล่มหนังสือใหม่ที่ขาดความระมัดระวัง ทำให้สลับหน้า สลับด้าน หรือหน้าขาดหายไป เมื่อนำมาแก้ไขการเข้าเล่มใหม่ สันหนังสือและกระดาษจะชำรุดมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการเย็บเล่มจากโรงพิมพ์หรือร้านเย็บเล่มที่มีการตัดขอบกระดาษผิดพลาด ทำให้ข้อความท้ายบรรทัดขาดหายไป การเขียนสันหรือเลขหมู่หนังสือบนหน้าปกอาจทับรายละเอียดของชื่อเรื่องหรือข้อความอื่นๆ รวมทั้งทำลายความสวยงามของหน้าปกอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความเสียหายเหล่านี้จะไม่สามารถเรียกหรือซ่อมแซมของต้นฉบับกลับมาได้อีกแล้ว จึงเป็นความสูญเสียที่เกิดจากฝีมือมนุษย์ ที่ควรตระหนักและหลีกเลี่ยง ไม่ให้เกิดความเสียหายซ้ำซ้อนอยู่อีก



การรักษาสภาพแวดล้อม

หนังสือหายากส่วนใหญ่ประสบปัญหาที่เกิดจากปลวก มอด แมลงสาบง่าม และหนอนหนังสือ รวมทั้งแรงเสริมจากสภาพสถานที่ อากาศ อุณหภูมิ และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่ไม่เหมาะสมต่อการเก็บหนังสือเก่า ทำให้หนังสือเสียหายจากแมลงกัดกินจน กระดาษกรอบ หลุดร่วง หากทำให้ความสะอาดชั้นหนังสือและบริเวณใกล้เคียงกับตัวเล่มหนังสือด้วยผ้าชุบน้ำเปียกมาก ก็จะเร่งให้เกิดความชื้นในบรรยากาศสูง มีเชื้อราเกิดขึ้นได้ แม้จะมีการติดตั้งเครื่องปรับอากาศและเครื่องดูดความชื้นไว้แล้วก็ตาม วิธีช่วยเหลือดั้งเดิมคือนำหนังสือไปอบฆ่าแมลง หรือใส่กระดาษลดกรดไว้ภายในตัวเล่ม แต่ปัจจุบันนิยมนำหนังสือใส่บรรจุภัณฑ์อย่างมิดชิดแล้วนำไปเข้าตู้แช่แข็ง จะหยุดยั้งการเจริญเติบโตของแมลงและเชื้อราได้ดี ซึ่งห้องสมุดเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้นที่มีความพร้อมในการดูแลรักษาด้วยวิธีนี้ ส่วนการส่งทำกล่องไม้ใส่หนังสือเป็นเล่มๆ ที่ประยุกต์มาจากการหุ้มปกหนังสือแบบโบราณของฝรั่งเศส ดูตัวอย่างได้จากบริษัทกลุ่มสยามไบอนด์ติ้ง หรือห้องสมุดประดิษฐ์ขึ้นได้อีกนั้น เป็นการปกป้องคุ้มครองด้วยรูปลักษณะที่สวยงาม แต่มีค่าใช้จ่ายสูง ทั้งนี้ กล่องใส่หนังสือจากกระดาษหรือ

จากไม่จะใช้พื้นที่ในการจัดเก็บตัวเล่มมากขึ้น ทำให้ชั้นหนังสือเต็มเร็ว เป็นภาระในการจัดหา/ขยาย ชั้นในอนาคต จึงควรรักษาความสะอาดของสถานที่ หนังสือ ชั้นหนังสือ และสภาพแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอ

การเข้าถึงและพฤติกรรมการใช้ตัวเล่มหนังสือ

ในด้านการให้บริการหนังสือหายากจะมีข้อจำกัดแตกต่างกัน มีความจำเป็นที่ต้องมีระเบียบปฏิบัติในการใช้หนังสือเคร่งครัดกว่าหนังสือทั่วไป เนื่องจากหนังสือจำนวนหนึ่งกำลังเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลาและอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม หนังสืออีกจำนวนหนึ่งต้องได้รับการเฝ้าระวังเพื่อความอยู่รอดตลอดไป ทำให้ผู้ใช้บริการไม่ได้หยิบใช้ตัวเล่มด้วยตนเอง ทั้งมีข้อห้ามในการถ่ายเอกสาร มีความระมัดระวังในการใช้งานเป็นพิเศษ และให้ใช้ไมโครฟิล์มแทนตัวเล่มที่ชำรุด เป็นต้น จึงพบว่าหน่วยงาน/สำนักพิมพ์ต่างๆ ต่ออายุหนังสือด้วยการเลือกสรรหนังสือหายากมาจัดพิมพ์ใหม่ รวมทั้งการนำนวัตกรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาจัดทำสำเนาหนังสือและจัดเก็บเป็นแฟ้มข้อมูล ด้วยระบบการสแกนเอกสารที่มีประสิทธิภาพสูง ในขณะที่สถาบันวิทยบริการกำลังดำเนินงานแปลงไมโครฟิล์มและตัวเล่มหนังสือให้อยู่ในรูปดิจิทัลภายใต้โครงการมรดกจุฬาฯ จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการเข้าถึงสารสนเทศที่ทันสมัยขึ้น

หนังสือหายากในชุมชนออนไลน์

ปัจจุบันห้องสมุดสถาบันการศึกษาหลายแห่งมีการจัดทำหนังสือหายากในรูปดิจิทัลมากขึ้น เช่น สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา หอสมุดสาขาวังท่าพระ มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เป็นต้น ด้วยการเข้าสู่เว็บไซต์ของห้องสมุด เริ่มต้นค้นหารายการหนังสือที่ต้องการจากฐานข้อมูลห้องสมุด หากหนังสือเล่มใดมีการจัดทำเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ระบบจะเชื่อมโยงไปสู่เอกสารฉบับเต็ม (Full Text)

ในระยะแรกของสถาบันวิทยบริการที่มีการพัฒนาหนังสือหายากอิเล็กทรอนิกส์นั้น เกิดขึ้นภายใต้โครงการสื่อสาระดิจิทัล (Digital Resources) ระหว่าง พ.ศ. 2542-2545 จากหน้าจอเว็บไซต์ www.car.chula.ac.th คลิกหัวข้อทรัพยากร หัวข้อย่อยหนังสือหายากอิเล็กทรอนิกส์ เลือกชมหนังสือหายากที่สนใจ หน้าจอจะแสดงภาพหน้าปก สารบัญ เนื้อหา บรรณานุกรม และสามารถสั่งพิมพ์ปลายทางได้ตามต้องการ โดยหนังสือที่ปรากฏบน Index of Full Text นี้ ได้เลือกสรรเฉพาะพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องด้วยทั้ง 2 รัชกาล ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อพสกนิกรชาวจุฬาฯ เป็นล้นพ้น ต่อมาเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ.2552 สถาบันวิทยบริการได้จัดทำหนังสือหายากอิเล็กทรอนิกส์ในโครงการมรดกจุฬาฯ

เสร็จสมบูรณ์แล้ว จำนวน 300 รายการ และนำเข้าสู่ฐานข้อมูลห้องสมุดด้วยกระบวนการ Millennium Media Management (MMM) ผู้ใช้บริการที่คลิกเข้าไปที่ Full Text จะต้องแสดงตนโดยใส่ชื่อและรหัสบาร์โค้ด จึงจะสามารถอ่านเอกสารฉบับเต็มได้

Main Database

Chulalongkorn University Library and Information Network

Author	มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2423-2468
Title	มัทนะพาธาหรือตำนานแห่งดอกกุหลาบ ละครพูดคำฉันท์ 5 องค์ / พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
Imprint	[ม.ป.ท. : ม.ป.พ.], 2467

Click on the following to:

[Full Text](#)

LOCATION	CALL #	STATUS
CL rarebook	895.912 ม12มข	LIB USE ONLY

มัทนะพาธา

สารบัญ

[หน้าปก](#) [หน้าปกใน](#) [คำนำ](#) [ตัวละคร](#) [ลำดับฉาก](#) [องค์ที่ ๑](#) [ฉาก : ลานหน้ามุขเด็จแห่งวิมาน](#)

ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้พัฒนาฐานข้อมูล Thai Digital Collection : TDC หนึ่งในโครงการ ThaiLIS มีเป้าหมายเพื่อให้บริการสืบค้นฐานข้อมูลเอกสารฉบับเต็มในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ ทำให้การพัฒนาหนังสือหายากอิเล็กทรอนิกส์เปิดตัวอย่างกว้างขวาง ห้องสมุดที่เป็นสมาชิกในโครงการยินดีนำหนังสือหายากอิเล็กทรอนิกส์ของหน่วยงานขึ้นเผยแพร่บนเครือข่าย ThaiLIS ทำให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงสารสนเทศได้พร้อมๆ กัน นอกเหนือจากการเข้าไปค้นหาในฐานข้อมูลห้องสมุดที่ละแห่ง อย่างไรก็ตาม สารสนเทศบนเครือข่ายทั้งหลายได้คำนึง

ถึงการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานวรรณกรรมด้วย จึงห้ามมิให้นำไปใช้เพื่อการแสวงหาประโยชน์ทางการค้าใดๆ ทั้งสิ้น

ThaiLIS		
Element Data		
Title	พระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้าน ฉบับมีรูปภาพ	
Creator	Name: จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ	
Subject	keyword: ไทย - - ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ - - ยุโรป	
	ThaSH: หนังสือหายาก	
ลำดับที่.	ชื่อแฟ้มข้อมูล	ขนาดแฟ้มข้อมูล
1	Content-3.pdf	24.09 MB
RightsAccess : สามารถเข้าใช้ได้เฉพาะสมาชิกในกลุ่ม ThaiLIS		

จากการที่สถาบันการศึกษามีเป้าหมายชัดเจนในการเผยแพร่หนังสือหายากอิเล็กทรอนิกส์และดำเนินงานอย่างค่อยเป็นค่อยไป ในขณะที่เดียวกันเว็บไซต์ของภาคเอกชนจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะผู้ประกอบการค้าและจำหน่ายหนังสือเก่า ได้เปิดตัวเว็บไซต์หนังสือเก่าขึ้นอย่างมีสีสันสดใส ทันสมัย สามารถสืบค้นหมวดหมู่และประเภทหนังสือได้ด้วยวิธีง่ายๆ เปิดช่องทางประมวลหนังสือเก่า อาสาตามหาหนังสือเก่าที่ลูกค้าต้องการ บางเว็บไซต์จัดทำหนังสือหายากอิเล็กทรอนิกส์ให้พลิกอ่านได้ทั้งเล่ม จุดประสงค์ให้รู้ว่ามิใช่ของดีหายากอยู่ในครอบครอง ไม่ได้มุ่งหวังเพื่อการค้าเท่านั้น จึงไม่น่าแปลกใจเลยที่นักสะสมหนังสือเก่า จะเป็นผู้รอบรู้ทั้งประวัติ ความเป็นมา ความนิยม ประเมินคุณค่าและราคาได้ ยิ่งไปกว่านั้นร้านค้าหนังสือเก่าที่เป็นทั้งนักสะสมและนักขายมืออาชีพ จะรู้เรื่องหนังสือเก่าดีมาก ส่วนใหญ่หนังสือเก่าที่นำมาวางจำหน่ายอยู่ในสภาพดี เทียบเท่าหรือดีกว่าที่มีอยู่ในห้องสมุดเสียอีก ติดตามดูได้จากเว็บไซต์ที่เราคุ้นเคยเหล่านี้

ร้านหนังสือสุวิมล : www.thaioldbooks.com

ร้านสยามบรรณาคม : www.digitalrarebook.com

ร้านสุหนังสือเก่า : www.su-usedbook.com

ร้านบางกอกบุคคัลลารี : www.bangkokbookclub.com

Bangkok Rare Books : www.bkkbooks.com

White Lotus Press : www.whitelotuspress.com

Orchid press : www.orchidbooks.com

นอกจากนี้ยังมีชุมชนออนไลน์ที่เอื้อประโยชน์ในการบริหารจัดการ Rarebook collection ในยุคดิจิทัลอีก 3 โครงการ ได้แก่

- หอสมุดมหาวิทยาลัยคอร์เนล (Cornell University Library) ได้จัดโครงการฝึกอบรม “ Digital Preservation Management : Implementing Short-term Strategies for Long-term Problems ” สำหรับชุมชนออนไลน์ขึ้น เพียงคลิกไปได้ที่ www.icpsr.umich.edu/dpm/ ประกอบด้วยหลักสูตรเรียนรู้ขั้นตอนในการดำเนินงานการสงวนรักษาเอกสารให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัลไฟล์ต่างๆ เริ่มตั้งแต่การวางแผนงาน การจัดหมวดหมู่ การแยกประเภทของเอกสาร และการแปลงเอกสารให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัล แต่ถ้าจะดูสมุดไทยภาษาล้านนาของหอสมุด ต้องคลิกไปที่ www.library.cornell.edu
- โครงการ University Libraries in Google Project to Offer Backup Digital Library โดย Google ยักษ์ใหญ่แห่ง Search engine ได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่มีชื่อเสียงในสหรัฐอเมริกาว่า 13 มหาวิทยาลัย และอีก 10 วิทยาเขต ร่วมกันสร้าง Online Books Collection ที่ประกาศว่า collection ส่วนหนึ่ง เพื่อการสงวนรักษา (Preservation) หนังสือหายากของโลกนี้ไว้ สืบค้นได้ที่ www.hathitrust.org
- โครงการ China - US Million Book Digital Library Project โครงการที่เกิดจากความร่วมมือของสถาบันอุดมศึกษาและหน่วยงานของประเทศจีนกับประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ได้นำเสนอไว้ว่าจะมีการแปลงหนังสือจีนโบราณ 1 แสนเล่ม ที่ตีพิมพ์ก่อนปี ค.ศ. 1911 ให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัลติดตามความก้าวหน้าได้ที่ www.cadal.cn/enc/

บทส่งท้ายความคิด

ในวันงานเสวนากำเนิดใหม่ของหนังสือเก่า : เปิดตัวเว็บไซต์หนังสือเก่าชาวสยาม Guru ที่ชื่อ คุณเอนก นาวิกมูล ได้กล่าวถึงหอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ความว่า “...เป็นผู้ให้บริการของหอสมุดกลางเป็นประจำ เพราะมีหนังสือดีๆ น่าสนใจหลายเล่ม เมื่อเรียนจบแล้ว ก็ขาดจากการเป็นสมาชิกห้องสมุด กลายเป็นคนนอกหรือเป็นคนแปลกหน้าไป ...” ดังนั้น ความก้าวล้ำนำหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้เกิดช่องทางการเข้าถึงหนังสือหายากได้มากขึ้น ผู้ดูแล Rarebook collection ในวันนี้ จึงไม่ควรยึดติดกับความพอเพียงและความพอใจ ที่จะทำหน้าที่เก็บรวบรวมหนังสือเก่าหายากเท่านั้น แต่จะต้องพัฒนาความคิดต่อยอดภูมิปัญญาเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์เพิ่มพูนขึ้น เพื่อให้นักวิชาการ นักวิจัย นักค้นคว้า นักเขียน และคนรักหนังสือเก่า ได้กลับมารำลึกถึงความผูกพันและค้นหาข้อมูลที่ต้องการจากตัวเล่มหนังสือจริงหรือทางออนไลน์ โดยไม่ปิดกั้นทางปัญญา และไม่มีความเป็นคนแปลกหน้าต่อกันอีกต่อไป.

เอกสารอ้างอิง

ชาติ ศิลปรัศมี. พระประวัติและพระกรณียกิจของพลเอก สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ (ต้นราชสกุลยุคล). ม.ป.ท., 2536.

สถาบันวิทยบริการ. บรรณานุกรมหนังสือภาษาไทยส่วนพระองค์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

“สถาบันวิทยบริการ”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.car.chula.ac.th> สืบค้น 13 กรกฎาคม 2552

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา “ฐานข้อมูล Thai Digital Collection”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://dcms.thailis.or.th/> สืบค้น 13 กรกฎาคม 2552

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. เรื่องกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ตามทัศนะ ส. ศิวรักษ์. กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2528.

“China - US Million Book Digital Library Project” . [Online]. Available : <http://www.cadal.cn/enc/> 13 July 2009

“Digital Preservation Management Workshops and Tutorial” . [Online]. Available : <http://www.icpsr.umich.edu/dpm/> 13 July 2009

“University Libraries in Google Project to Offer Backup Digital Library” . [Online]. Available : <http://www.hathitrust.org> 13 July 2009

ประกาศยกย่องเชิดชูความดี :

ขอประกาศยกย่องเชิดชูความดีแก่ **นางพิสมัย กิจการ** ผู้ดูแลห้องหนังสือหายากและห้องกรมพระจันทบุรีนฤนาถ สถาบันวิทยบริการ ผู้ซึ่งให้บริการ Rarebook Collection ด้วยความรักในหนังสือทุกเล่ม และเอื้ออาทรกับผู้ใช้บริการทุกคน เป็นเวลานานกว่า 30 ปี บัดนี้ นางพิสมัยได้ลาจากไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ ขอให้คุณความดีนี้บังเกิดเป็นอันสูงส่ง ผลบุญแก่นางพิสมัย ขอให้มีความสุขในสัมปรายภพ ภพหน้า และทุกชาติไป ...



บทความนี้พิมพ์เผยแพร่ใน *วารสารบรรณารักษศาสตร์* ปีที่ 29 ฉบับที่ 1 มกราคม 2552 หน้า 31-44